

Skolforskningspodden avsnitt 7: Lek och undervisning i förskolan

INFORÖST 1: Praktiknära skolforskning – vad är det?

INFORÖST 2: Vad finns det för forskning inom just ditt ämne?

INFORÖST 3: Undervisning på vetenskaplig grund – hur gör vi?

INFORÖST 4: Välkommen till Skolforskningspodden. I dagens avsnitt diskuterar vi lek i förskolan och hur man främjar barns sociala förmågor. Vi pratar om undervisningsbegreppet i förskolan och relationen mellan lek och undervisning, vilken roll förskollärarna – och övrig personal på förskolan – har för att stödja leken, och så får vi ta del av många konkreta exempel från forskningen.

Dagens gäster, som är med på distans, är Ingrid Engdahl, docent vid barn - och ungdomsvetenskapliga institutionen vid Stockholms universitet, och Karolina Fredriksson, forskare och projektledare vid Skolforskningsinstitutet. Programledare är Alva Appelgren.

ALVA: Hej, idag spelar vi in det första avsnittet av Skolforskningspodden som riktar sig specifikt till förskollärare, vilket ska bli extra roligt. Vi ska prata om *översikten Att genom lek stödja och stimulera barns sociala förmågor – undervisning i förskolan*. Vi har med oss två gäster, Karolina Fredriksson från Skolforskningsinstitutet, och Ingrid Engdahl, docent vid Stockholms universitet. Hej och välkomna.

INGRID: Ja, tack så mycket. Ja, jag är ju lycklig seniorforskare, som har fått jobba många år vid universitetet, många år i förskolan. Jag är ju förskollärare med 25 års erfarenhet från förskolan innan jag började forska och gå vidare vid universitetet. Och vi ska ju prata om lek, och den boken du hänvisar till, den hade jag förmånen och få vara med som expert, som forskare, att följa Skolforskningsinstitutets arbete med att ta fram den, forskningsöversikten om lek. Det var ett väldigt roligt arbete.

ALVA: Ja, vi ska prata mer om det, det är jättebra. Men jag tänkte först och främst, det vore ju intressant med din expertis och erfarenhet som förskollärare, att prata om undervisningsbegreppet i förskolan. Kan du beskriva relationen mellan lek och undervisning i förskolan?

INGRID:

Ja, alltså då kommer vi ju in på läroplanen, styrdokumentet för förskolan. Och den är, den senaste läroplanen är från 2018, och där har leken fått en starkare ställning. Den lyfts fram och får stor betydelse i förhållande till tidigare versioner, och samma sak med begreppet undervisning. Det är första gången begreppet undervisning har kommit in i läroplanen, och jag tycker att det är tre begrepp som hör ihop, eller fyra. Det är dels att förskolan bedriver utbildning, det är också nytt, förut sa man förskolans verksamhet. Förskolan bedriver ju utbildning, och i utbildningen ska det finnas undervisning. Och om man har det klart för sig så funderar man ju då över var kommer leken in? Ja, då är det ju bara så att barn leker. Och det står, första meningen i avsnittet om lek är så här: För barn är det lek i sig som är viktigt. Så barnen kommer ofta till förskolan för att få leka. Det här med lekens betydelse det var också någonting som jag själv studerade, i en lic-uppsats på svenska och sen i en doktorsavhandling, där jag följde de yngsta barnen, som jag kallar toddlarna, ettåringarna och tvååringarna. Hur de leker och kommunicerar i förskolan. Och de leker ju hela dagarna, tills man stoppar dem så att säga. Det är deras naturliga tillstånd. Så då var det väldigt roligt att få följa upp nu och göra ett poddavsnitt om lek också. Och undervisning då, vad är det? Ja, det är ju vad personalen ska göra. Alltså det aktiva handlandet från personalens sida, det är undervisning, och där har förskollärarna, de som har förskollärarytbildning, har ett särskilt ansvar för undervisningen, men all personal i förskolan arbetar ju med utbildningen, förskolans utbildning. Och i utbildningen tar leken stor plats och ska ta stor plats enligt läroplanen. Så att om man är en, som jag tänker då, en engagerad och duktig förskollärare, då ser man till att utbildningen uppmuntrar till lek och att undervisningen uppmuntrar till lek. Och att undervisningen tar ansvar och går in i barnens lek och bygger vidare på det barnen håller på med. Så det är liksom det medvetna arbetssättet från förskollärarna som man skulle kunna kalla för undervisning. Och det ska helst ske inom ramen för barnens lek.

ALVA:

Karolina, du är forskare här vid Skolforskningsinstitutet, och har varit projektledare för den här systematiska översikten. Hej och välkommen, Karolina.

KAROLINA:

Hej.

ALVA:

Jag är nyfiken på vad var de huvudsakliga resultaten i den här översikten?

KAROLINA:

De huvudsakliga resultaten, det handlar ju om att vi tittar på vad förskollärare gör för att genom lek stödja och stimulera barns

sociala förmågor, och vi fokuserar ju då på vad förskolläraren gör just, förskollärarens roll, och därmed på undervisningen. Man kan säga att vi har ett undervisningsperspektiv på det hela. Man kan säga att det som förskolläraren gör, det är i huvudsakliga drag, det är att skapa förutsättningar för lek, att närvara i barns lek och att observera och reflektera kring barns lek. Och ett skäl till att vi genomförde den här översikten, det var att forskning hade lyft fram lekens betydelse för utveckling av barns sociala förmågor, och att man också kunde se att förskollärare ibland tvekar att gå in och stödja barns lek för man är rädd att man ska störa den. Och istället förhåller man sig då passiv, och det kan ju också innebära att man då missar möjligheter till utveckling och lärande. Vad vi också vill lyfta fram är, förutom de här handlingarna som vi beskriver som också blir som en struktur för hela resultatkapitlet, det är, när en förskollärare går in i barns lek och stödjer den, att man gör det med lyhördhet inför barnens behov och intressen, och att man också svarar på det man uppfattar då, att man är responsiv. Så att man anpassar sitt agerande efter det. Det är ju så att undervisning ska vara målinriktad och där man arbetar som förskollärare då, med medveten avsikt att främja utveckling och lärande, och i det här fallet är det ju sociala förmågor då. Men det är väldigt viktigt också att man inte tänker att man ska planera och styra allting utan att man faktiskt ger utrymme för barnens initiativ.

ALVA: Hur kom det sig att ni hade precis den här inriktningen, just det här med förskollärares agerande? För att stödja?

KAROLINA: Jo, vi riktar oss ju till förskollärare, och även övrig personal i arbetslaget ska vi säga också. För vi pratar i översikten om just förskollärare, men vi betonar att vi hoppas verkligen att övrig personal i arbetslaget också är intresserade, och det är gäller ju även nu när jag pratar. Ni ska ju bidra med kunskap från forskning som skapar förutsättningar för de verksamma att genomföra undervisning bland annat. Och planera för undervisning också, att utvärdera. Och därför ville vi fokusera på just undervisningen alltså som då förskolläraren genomför. Det är ju förskollärarens roll då. Så att vi har ju till exempel inte med studier där det inte framgår vad förskolläraren gör, utan där det kanske handlar om att barnen leker och man ser att de utvecklar sociala förmågor, men framgår det inte vad förskolläraren gör så kommer inte de med i just den här översikten. Även om det kan vara av stort intresse för att förstå utveckling av barns sociala förmågor. För det handlar egentligen om vårt uppdrag på Skolforskningsinstitutet, att vi är inriktade mot undervisningen, och då vill ju vi lyfta fram vad förskolläraren kan göra.

ALVA: Ingrid, det verkar finnas mycket forskning inom området, sociala förmågor och lek i förskolan, men att det till viss del saknas forskning som fokuserar på förskolläraernas handlingar. Är det här någonting som är på väg att förändras tror du?

INGRID: Ja, när vi gjorde den här forskningsöversikten, då letade ju Skolforskningsinstitutets personal fram 1000 studier, om barns, om lek. Och vi hade ju tre kriterier för studien, det var ju att det skulle handla om barns lek, det skulle handla om att man i leken tränar eller utvecklar social kompetens, sociala förmågor, och det tredje så skulle det vara vad gjorde förskollärarna, vad gjorde personalen? De tre kriterierna fick vi använda för att liksom sälla på de här 1000 studierna, och vi har ju läst så ögonen blödde, men det slutade med att vi valde ut 15 studier som handlar om det här. Och för det första, om man då tänker sig att man säger att man studerar lek, det är väldigt ofta att man studerar vad barn har lärt sig i leken, men man tittar, man gör liksom en, någon sorts test i början, sen pågår livet och leken och vardagen i förskolan, och sen gör man ett test efteråt och så jämför man om det har skett någon utveckling. För även, fokuset på lek har inte varit så väldigt tydligt, men det är ju framförallt såg, det var att vi fick ta bort en massa studier för att i det där man säger före och efter så var det inte heller beskrivet vad förskolepersonalen gjorde. Många studier beskrev vad forskarna gjorde. Men om en forskare går in och gör en interventionsstudie, påverkar i förskolans vardag, och sen går därifrån, vad vet vi då om resultatet när forskarna inte är där? Så vi ville ha en tydlig roll för förskollärarna, och då fanns inte det så många studier. Och det var väldigt intressant tycker jag.

ALVA: Ja men verkligen. Det är det man skulle vilja veta mer om, och som ni också hittade i studier kring i alla fall, utav det här stora urvalet från början.

INGRID: Ja, alltså man kan säga att det är väl positivt att man beskriver lek och att lek är barnens värld, den pågår i barnens värld och barn lär sig och utvecklas i leken. Det är ju positivt. Men jag tror vi kan koppla det här till diskussionen om undervisning. Jag tror, alltså när läroplanen reviderades 2018 och man skulle definiera vad som menas med undervisning i förskolan, då satte man fingret på att förskollärarna måste kunna redovisa hur de tänker. Alltså målen, hur man förhåller sig till målen, hur man läser av vad barn är intresserade av när man går in och planerar, iordningställer miljön, och det är vi inte så vana vid. För förskolan i Sverige, är bra på att vara barninriktad. Och barncentrerad. Så vi pratar mycket hellre om vad barn lär sig. Barns lärande, barns utveckling, och då blir det ju så att säga

beskrivet, resultatet av det man gör beskrivs utifrån vad som händer med barnen. Och när man nu börjar fråga om hur undervisar ni? Ja, undervisar och undervisar, det gör man väl i skolan, vi använder inte det begreppet, har man ofta svarat som förskollärare. Men nu ingår det i vårt uppdrag. Och då är det ju att man ska sätta ord på det man gör, och beskriva de tankar man har, det medvetna man har. Både kring annat stöd för lärande och utveckling men också hur man stödjer leken. Hur man får ett förhållningssätt och en miljö som uppmuntrar till lek.

ALVA: Karolina, skulle du kunna berätta lite mer om förskollärares handlingar och deras betydelse för att stödja leken? Har du kanske några konkreta exempel från forskningen som ni har tittat på?

KAROLINA: Precis, det är det hela översikten handlar om egentligen. Att vi ger exempel på hur förskolläraren kan stödja och stimulera barns lek. Och vi beskriver det i termer av olika handlingar, men som handlar bland annat om att delta i barns lek eller att närvara, eller att tillgodose, tillhandahålla föremål till barnens lek, material. Vad det gäller då att skapa förutsättningar till exempel, så kan det handla om att tillhandahålla material. Det var till exempel i en studie som läraren gav material för kojbygge, där barns lek stimuleras, att de skapar en koja tillsammans, då ser vi ju också ett exempel på väldigt rikt socialt samspel mellan barnen där de då kommunicerar om hur de ska bygga, så att den blir stabil, och de förhandlar också hur materialet ska användas. De får till exempel filter som de ska använda, och då förhandlar de om hur de ska använda det för att sy gardiner i kojor eller om det ska vara till mattor. Det handlar också om att ge barnen tid och utrymme för lek. Vi har en lek där barnen själva tar initiativ till leken men det är jätteviktigt att förskolläraren är uppmärksam på att de behöver hjälp och tid för den här leken, för att den ska kunna utvecklas. Barnen har då tagit initiativ till en lek där de räddar bebisar från fara, och den här leken fortgår under faktiskt flera veckor, och allt fler barn tillkommer, och till slut deltar alla barnen i den här leken på förskolan. Och det innebär ju att barn som aldrig tidigare har lekt tillsammans nu leker. Det handlar inte bara om att skapa förutsättningar utan det kan handla om att faktiskt delta i barns lek, vi har ett exempel med yngre barn som leker, där några barn är placerade i en kartong, eller de har klättrat ner i en kartong, och där förskolläraren tar ett initiativ till att delta i den här leken och börjar leka tittut. Och barnen kommunicerar med gester och leenden och allt fler barn ansluter till den här leken. Sen kan det också handla om att till exempel ta en roll i leken, om barnet får behov av det. Då ser vi i den här leken när de ska rädda bebisar till exempel, de utvecklar sitt

manus under ganska lång tid, och så kommer de på att vi måste ha en skurk. Men inget barn vill vara skurk, så att då frågar de förskolläraren om hon kan tänka sig att vara det. Och efter ganska noggrant övervägande så tar förskolläraren den rollen. Och sen fortgår den här leken och utvecklas vidare utifrån det, men det var ett exempel på att förskolläraren var lyhörd inför barnens behov, av vad de behövde, och kunde hon då gå in och stödja genom att själv ta en roll i leken.

ALVA: Det är intressant att höra de här exemplen på barn som ansluter sig till olika lekar och hur lekarna också utvecklas.

INFORÖST 5: Du lyssnar på Skolforskningspodden, där undervisning och forskning möts.

ALVA: I översikten beskrivs ju förskollärares handlingar ganska ingående, vill du berätta mer om hur ni delade in de här i olika kategorier och så?

KAROLINA: Ja, vi har ju delat in de här handlingarna i olika kategorier som handlar om att skapa förutsättningar som vi kallar för att regissera för lek, och det handlar också om att närvara i barns lek. Och exempel på att närvara kan vara att delta, att medla eller att guida barnen. Guida kan ju till exempel handla om att barn, man ser att ett barn kanske inte deltar i en lek som många andra barn är med i, och det kan handla om att barnet inte vet riktigt hur man ska leka, vilka regler som gäller, hur man ska bete sig, vad leken går ut på och så, då kan man som förskollärare behöva guida dem. Och sen har vi den tredje kategorin som handlar om observera och reflektera kring barns lek och det handlar ju mycket om att vara lyhörd inför barnens behov och intressen, för att sen kunna planera för lek eller gå in och stödja på ett sätt som svarar mot barnens behov. Till exempel att man förser barnen med sådant material som man ser att de verkar ha behov av, eller intresse av, eller som det här exemplet med ett barn som kanske inte deltar i leken, att man är lyhörd för det och kan stödja det på ett lyhört sätt också och se vad handlar det här om? Så tre kategorier har vi delat in det i: att regissera, att närvara och att observera. Och det här, vi delar in resultatkapitlet, där vi beskriver alla de här resultaten från de 15 studierna, i de här kategorierna, utifrån olika handlingar. Så det är ganska lätt att orientera sig i översikten beroende på då vad man är speciellt nyfiken på.

ALVA: Vi har diskuterat förskollärares och annan personals handlingar, men man pratar ju ofta om fri lek. Vill du Ingrid kommentera det här?

INGRID: Ja, det är ju så att barn leker, men det finns ju olika sorters lekar, och begreppet fri lek, det har liksom använts för att säga att barn ska få vara fria och leka som de vill och vad de vill, och det stämmer väl kanske också, men i läroplanen har man definierat det här lite annorlunda. Man pratar om barninitierad lek, och det är väl det som ligger närmast begreppet fri lek. Och så pratar man om vuxeninitierad lek, för om det ska pågå mycket lek, även sådant som vuxna tar initiativ till, som ingår i utbildningen, i undervisningen, då kan också det vara lek, men då måste man komma ihåg vad som kännetecknar lek, och det är frivillighet, att det ska vara roligt. Därför kan inte allt vuxna tar initiativ till bli lek. Ibland liksom, tycker den vuxna, det här är en bra lek, nu ska de få träna på det här men vill inte barnen, ja då är det ingen lek, även om den är vuxeninitierad så har den blivit en tråkig sysselsättning. Så det vill vi inte ha. Men barns fria lek, det begreppet kom ju utifrån lekforskare och kulturforskare som vet att barn leker, och att barns lek är så viktig, den är så grundläggande och den är betydelsefull. Vi har också i Barnkonventionen rätt till lek, det finns en artikel i Barnkonventionen som pratar om barns rätt till lek, kultur och fritid. Och där har man, man kanske inte definierar lek men man beskriver vad man lär sig genom leken. Att leken hjälper till, utvecklar barns alla förmågor: motoriska, sociala, kognitiva, emotionella förmågor, utvecklas i leken, och barnen blir så att säga sitt bästa jag när de leker. Och därför påverkar det även utvecklingen, lärandet, barns hälsa påverkas av att barn får leka. Och då kommer ju begreppet fri lek in på det sättet att eftersom det ska vara frivilligt, så måste man ju ligga nära barns intressen, det de vill göra, det de vill leka. Men om du tänker alla sådana här regellekar, som kanske på somrarna, man leker kull eller spelar brännboll, eller, det finns ju gränsländ där. Fotboll, att spela fotboll är egentligen en lek från början och sen har det blivit en världsindustri med alla regler och miljonlöner, men för barn är ju fotboll en lek, med en boll. Och att man liksom kommer åt det på det sättet.

ALVA: Mm, jag gillar att man verkligen behöver se det på olika vis, just det här vad är lek och också vad det har för betydelse, som du nämnde med barns sociala förmågor, att man utvecklar det. Jag tänker mig att man kanske, precis som du säger, är speciellt eller särskilt nyfiken och vill titta på en viss del eller vill lära sig mer om just det här, om det är observera eller om det är regisseringsdelen eller så. Är det nåt som du tänker att

förskollärare, liksom hur, på vilket sätt kan man använda den här översikten i sitt arbete?

KAROLINA:

Ja, vi tänker ju att vi beskriver det här på ett tillgängligt sätt. Vi beskriver de här olika leksituationerna, så det är mycket av, i alla de här studierna så är det ju leksituationer som har observerats, där förskollärare och barn ingår och beskriver de här situationerna. Och det är situationer som barn skulle kunna känna igen sig i, eller som förskollärarna kan känna igen sig i, och kanske dock barnen också visserligen. Och vi tänker att se vilka handlingar som förskollärare utför och också på vilket sätt det får betydelse, att det kan ge förskollärare nya insikter kring den egna praktiken också. Nya idéer kring den egna praktiken och hur den kan utvecklas. Men också att, förskollärare gör ju väldigt mycket i sin praktik. Att få ord på det, eller få begrepp för vad man gör. Det ger ju också en möjlighet att kanske samtala mer om vad man gör, Något som man mer har gjort utan att prata om det kanske, får man möjlighet att prata om, ja men vad gör vi, hur kan man medla i en situation, eller hur gör du om du vill guida barnen, eller, man får ju, ja, nya insikter och också ord för det man redan gör, tänker vi.

ALVA:

Mm, jag håller med, jag tror att det är så viktigt att man kan hänga upp saker på ord och att det faktiskt hjälper, att både reflektera och dela med sig utav det man gör. Ja, du ska ha stort tack för att du har varit med och delat med dig av de här resultaten från den här översikten. Ingrid, har du några sista ord, är det någonting som vi inte får glömma?

INGRID:

Jag kan också berätta, förutom den här forskningsöversikten så har ju Skolforskningsinstitutet stött ett forsknings- och utvecklingsprojekt vid Göteborgs universitet som har resulterat i begreppet lekresponsiv undervisning. Och det ligger väldigt nära till hands, så att man kan läsa de här två sakerna parallellt, för lekresponsiv undervisning, den studien visar att om förskollärarna kan vara nära och närvarande i barns lek, så när de leker någonting, som om de ska gå och bada, ja, men de kan inte gå och bada, de bara leker att de ska gå och bada, då kan en förskollärare också dra dem till hur är det här och nu? Vad är det man behöver med sig när man ska gå och bada? Och har vi det, eller ska vi fixa det, alltså undervisning går in i barnens fantasivärld som om och ändå tills de är och så här är det och hur gör vi då, som om, och det sättet, att säga, vara så närvarande som att man sätter begreppen och vidgar världen där där barnen befinner sig i sin lek. Det är nog det mest aktiva stöd man kan ge barns utveckling och lärande. Så den studien tycker jag också är väldigt bra, spännande att den som, det var väl den första som

fick pengar från er till förskolan också. Det är också väldigt bra. Och sen vil jag bara avsluta med och säga en sak till, att du frågade ju om undervisning, men det finns ju i det här begreppet utbildning också. Och förskolans verksamhet heter numera förskolans utbildning, så att utbildningen i förskolan ska bygga på lek. Läroplanen säger att ett förhållningssätt hos personalen och en miljö som uppmuntrar till lek, det är det vi ska åstadkomma. Alla barn ska få glädjen att vara med i lek. Alla barn ska få en, både ta initiativ till egna lekar men de ska också kunna leka med kamrater, för vissa barn är det ju den vuxna som är lekkamraten, eller nallen eller någonting som är lekkamraten, för att komma in i det lite större sociala sammanhanget. Och då var, det var därför tror jag som vi bestämde att vi skulle rikta in oss på sociala förmågor och att leken är så grundläggande i att kunna utveckla sociala förmågor, och via sociala förmågor så utvecklas ju möjligheten till vänskap och kamratskap och stöd för utveckling och lärande. Så det är väldigt bra, det är väldigt skönt att Sverige bestämde sig för att lyfta leken i läroplanen nu, eftersom det finns en sådan diskussion om att man måste lära sig så mycket. Det är lite fokus på kognitiva förmågor, men på förskolebarn så utvecklas de kognitiva förmågorna i leken.

- ALVA: Ja, vad bra att du tog upp det här, Jag gillar att läsa den här översikten och jag ska läsa den igen. Det är bra för att få exempel och även inspiration tycker jag. Tack för att ni har varit med och delat med och delat med er av resultaten från den här översikten.
- KAROLINA: Tack så jättemycket.
- INGRID: Ja, tack så mycket.
- INFORÖST 6: Du har lyssnat på Skolforskningspodden, en podd där undervisning och forskning möts. Vi finns också på webben, skolforskningsportalen.se.